

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα

Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

doi: [10.12681/makedonika.801](https://doi.org/10.12681/makedonika.801)

Copyright © 2014, Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μέγας Α. Χ., & Δελιαλής Ν. Π. (1963). Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα. *Μακεδονικά*, 5(1), 415–437. <https://doi.org/10.12681/makedonika.801>

ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

*Συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης
κατά τὸν 18^ο αἰώνα.*

Ὁ Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς δὲν ὑπῆρξε διδασκαλικὴ φυσιογνωμία τῆς φήμης ἢ τῆς ἀξίας ἐνὸς Εὐγενίου Βούλγαρη ἢ ἐνὸς Ἀθανασίου Παρίου ἔζησε καὶ πέθανε ταπεινὸς δάσκαλος δεύτερης σειρᾶς. Τὸ ὄνομά του σήμερα, ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ του πέρα ἀπὸ ἓνα στενὸ τοπικὸ κύκλο, δὲν σημαίνει τίποτε· οὔτε θόρυβο δημιούργησε γύρω ἀπὸ τὸ ἄτομό του καὶ τὶς ιδέες του ὅσο ζοῦσε, παρόλο πού, ἂν ἤθελε, ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ ἐπιτύχη,¹ οὔτε τὰ συγγράμματά του φρόντισε νὰ τυπώσῃ ἢ σὲ χειρόγραφα νὰ διαδώσῃ, γιὰ νὰ κυνηγήσῃ τὴν ὑστεροφημία. Ντυμένος τὸ ἀπείριστο ῥάσο τοῦ ἱερομόναχου περιέφερε τὶς λίγες-πολλές γνώσεις του στὶς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ τὶς πρόσφερε μὲ ἀγάπη καὶ ζῆλο παίρνοντας ἀπὸ τὴν κοινότητα τὸ πενιχρὸ ποσὸ τῶν 200 γροσιῶν τὸ χρόνο. Κι ὅμως, ἂν ἡ ἀξία τῶν δασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρέπει νὰ μετριέται ὄχι ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς, πού ἡ τεχνητὴ φήμη τὴν ἀνέβαζε συχνά, ἢ ἀπὸ τὸν ὄγκο ἢ καὶ τὴν ποιότητα ἀκόμη τῶν συγγραμμάτων τους (ἡ συγγραφικὴ ἀπασχόληση πάντα εἶναι ζημία στὸ ἄμεσο παιδαγωγικὸ ἔργο), ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καλὴ ποιότητα καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, ἀδίσταχτα ὁ Ἀμφιλόχιος ἀξιίζει νὰ τεθῆ ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους στὴν ἱεραρχία τῶν ταπεινῶν αὐτῶν δασκάλων καὶ στὸ διάμεσο ἐκεῖνο σκαλοπάτι, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει

¹ Πρβ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 77 ἐξ. «Καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος οὗτος, ἂν δὲν ἦτον ἀλόως καὶ ἀκέραιος καὶ ἤξευρε νὰ οἰκονομήσῃ πανουργοτέρως αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευμά του (ἐννοεῖ τὴ χρησιμολογικὴ του μέθοδο) καὶ νὰ τὸ ὑποκριθῇ καὶ νὰ συνθέσῃ συνέχειαν ἀλληλοσύνδετον τῶν τοιούτων χρησμῶν του καὶ ἔκτασιν εἰς πολλὰς κοσμικὰς ὑποθέσεις περὶ τῶν ἐσομένων, ἤθελε πιάσῃ τὸν τόπον τῶν Σιβυλλῶν καὶ Βέκκων καὶ οἱ χρησμοὶ του ἤθελε φυλάττωνται εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀπλουστέρων καθὼς καὶ οἱ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὡς μέγα κειμήλιον καὶ ὡς ἐξ ἀνωτέρας ἐπιπνοίας ἀποκεκαλυμμένον, καὶ τότε ἤθελεν ἀπολαύσῃ τὴν ὑπεροχιζὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμῶν δὲν ἐκοινοποίησεν εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ κανονίου του καὶ ἔχασεν ἅμα καὶ τὴν ἀληθῆ δόξαν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἔχειν, ἂν τὸ ἐκοινοποιεῖ καὶ τὸ ἔχασεν γνωστὸν ἔστω καὶ ὡς ἐδικόν του ἐφεύρημα, καὶ ἤθελεν ἀναφέρειται εἰς τὴν ἱστορίαν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἐφευρέται ἄλλων πραγμάτων ἢ ἀνακαλυπταὶ τῶν ἀπολεσθέντων διὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις.»

ἡ ἐκλεκτὴ χορεία τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους. Ἀνέδειξε μαθητὰς καὶ πολλοὺς καὶ καλοὺς, ὅπως εἶναι ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου,¹ ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης,² ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης³ καὶ πλῆθος ἄλλοι,⁴ ἐξαιρέτοι καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς συγγραφεῖς, ἀλλ' ἄγνωστοι κι αὐτοὶ σήμερα, ὄχι γιατί δὲν τὸ ἀξίζουσι, ἀλλὰ γιατί δὲν βρέθηκε κανεὶς νὰ τοὺς προβάλλῃ ὅπως πρέπει.

Ἰδιαίτερη μονογραφία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχει γραφῆ. Ἀφθονες πληροφορίες⁵ παρέχει ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης στὸ δυσσεύροτο σήμερα βιβλιαράκι του Ἑλλησπονδία κλπ.,⁶ στὸ ὁποῖο ἐκθέτει τὴν ἱστορία τῶν σχολειῶν καὶ τῶν δασκάλων τῆς Κοζάνης, καὶ λέγει ἀλλὰ χρῆσιμος ὁ Γεώργιος Ζαβίρας στὴ Νέα Ἑλλάδα.⁷ Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι, ποὺ τυχαίνει νὰ ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὸν Ἀμφιλόχιο, ἐπαναλαμβάνουν τὶς πλη-

¹ Τὴ σχετικὴ μ' αὐτὸν βιβλιογραφία δίνει ὁ Ν. Π. Δελιαλή, Κατάλογος ἐντύπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 196, ἀριθ. 752 καὶ 753. Ἄς προστεθῇ σ' αὐτὴ: Σπ. Δάμπρου, Ἔργα Γεωργίου Σακελλαρίου, Ν. Ἑλληνομν. 10 (1913) 353.

² Ἡ λογοτεχνικὴ μορφή τοῦ Μιχ. Περδικάρη καὶ ἰδιαίτερα ἡ στάση του ἀπέναντι στὸν Ρήγα ἀξίζει νὰ μελετηθῇ μὲ προσοχὴ καὶ χωρὶς προκαταλήψεις.

³ Τὰ συγγράμματά του στὸν Δελιαλή, Κατάλογος, σ. 216, ἀριθ. 831-834.

⁴ Βλ. Μεγδάνη, Ἑλλησπονδία, σ. 67-69.

⁵ Ὁ Μεγδάνης ἀφιερώνει γιὰ τὸν δάσκαλό του πάνω ἀπὸ δώδεκα σελίδες, περισσότερες ἀπὸ κάθε ἄλλον, ποὺ βιογραφεῖ ἐκεῖ.

⁶ Ὁλόκληρο τὸν τίτλο στὸν Δελιαλή, Κατάλογος, σ. 217, ἀριθ. 834 σημ. Σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης ὑπάρχει πλῆρες ἀντίτυπο τῆς «Ἑλλησπονδίας», ἀλλὰ κι αὐτὸ χωρὶς τοποχρονολογία.—Γιὰ κείνους, ποὺ θὰ θελήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν «Ἑλλησπονδία», ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῆς «Ἑλλησπονδίας» ἀξίζει νὰ δώσουμε ἐδῶ μερικὲς πληροφορίες: Ὁ Κ. Α. Γιούναροπούλου στὰ Κοζανικά του [Πανδώρα 22 (1872) 488-499, 507-514, 531-538, 555-562] καὶ ὁ Παναγ. Ν. Λιούφης στὴν Ἱστορία τῆς Κοζάνης (Ἀθ. 1924) ἀντιγράφουν, ὁ δεύτερος μάλιστα κατὰ λέξη, τὸν Μεγδάνη καὶ μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν, μὲ κάποια βέβαια ἐπιφύλαξη, ἀντὶ τῆς «Ἑλλησπονδίας».—Στὸ περιοδ. Ξενοφάνης 4 (1906) 375-384 ὁ Ἰωάννης Καλογεράς δημοσιεύει πρωτότυπες δῆθεν πληροφορίες τοῦ θείου του Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικηφόρου Καλογερά. Πρόκειται γιὰ σταχυολόγημα ἀπὸ τὴν «Ἑλλησπονδία» (ἀπὸ σ. 42 ἕως σ. 72), καὶ μὲ πρὸχειρη ἀντιβολὴ ἔδειξε πὸς οἱ σημειώσεις τοῦ Καλογερά εἶναι γεμάτες ἀπὸ σημαντικὰ λάθη, ποὺ ἀλλοιώνουν καὶ διαστρεβλώνουν τὸ νόημα καὶ τὰ πληροφορικὰ στοιχεῖα τῆς «Ἑλλησπονδίας».—Ὁ Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντῖος (1894-1910) θέλησε τὸ 1900 καὶ 1901 νὰ ἀναδημοσιεύσῃ τὴν «Ἑλλησπονδία» στὴν Ἐκκλησία. Ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε παρὰ τὶς ἐπανεπιλημμένες ἐπιστολὲς καὶ διαμαρτυρίες του πρὸς τοὺς ἀρμόδιους στὴν Κωνσταντινούπολη [Κώδ. Ἀλληλογρ. Κωνσταντινίου ἀριθ. 12 (σ. 125 καὶ 131) καὶ ἀριθ. 43 (σ. 6), ποὺ φυλάσσονται στὴν Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης]. Τὰ χειρόγραφα, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Κωνσταντῖνος στὴν Κωνσταντινούπολη, βρισκονται σήμερα στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν μαζί μὲ τὰ κατάλοιπα τοῦ Β. Μυστακίδου [πρβ. ΕΕΒΣ 16 (1904) 191, ἀριθ. 416].

⁷ Γεωργίου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς κλπ., ἔκδ. Γ. Π. Κρέμου (Ἀθ. 1872) σ. 195 ἔξ.

ροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη, ἐνῶ ἐλάχιστοι προσθέτουν κάτι παραπάνω κι αὐτὸ πάλι χωρὶς νὰ τὸ βασανίζουν καὶ νὰ τὸ στηρίζουν. Ὡς πρὸς τὴ μικρὴ αὐτὴ προσφορά, πρέπει νὰ δηλωθῆ πὼς δὲν φιλοδοξεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ θέμα· οὔτε κὰν θὰ καταπιαστῆ μὲ ὀρισμένες πλευρὲς τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀμφιλοχίου, ὅπως ἡ χρησιμολογικὴ του δραστηριότητα· μόνο μερικὰ στοιχεῖα, ἄγνωστα τὰ περισσότερα, θὰ προσκομίσῃ καὶ θὰ συζητήσῃ, ξεφεύγοντας κάπου κάπου ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ περιθώρια τοῦ θέματος, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ στρέψῃ τὴν ἔρευνα καὶ πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς ἄλλες ἀγνοημένες προσωπικότητες τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς.

* *

Οὔτε τότε γεννήθηκε ὁ Ἀμφιλόχιος γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια οὔτε πότε πέθανε. Ἐξακριβωμένα τὸν συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1754 ἐφημέριο στὸ Kecskemét (Αἰγόπολη, κατὰ τὸν Ζαβίρα) τῆς Οὐγγαρίας· καὶ γιὰ τελευταία τὸ 1798 δάσκαλο στὸ Βελβεντό.² Κατὰ τὸν Μεγδάνη,³ σὲ βαθιὰ πλέον γεράματα ἔχει ἀποσυρθῆ· στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας στὴν Ἐλασσόνα, ὅπου καὶ πεθαίνει. Ἄρα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἡ διδασκαλικὴ του δραστηριότητα ἀγκαλιάζει σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ ἡ διάρκειά τῆς ζωῆς του τὸ μεγαλύτερό του μέρος.

Αὐτὸ γιὰ τὸ ὅποιο πρέπει νὰ εἴμαστε βέβαιοι εἶναι ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς του. Γεννήθηκε καὶ σπούδασε στὰ Γιάννινα, τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐνας ἀπὸ τὸ πολύβοο σιμῆνος τῶν ἀποστόλων-δασκάλων, πού ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν ἑξακουστὴ πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου, γιὰ νὰ γίνουν πρωτεργάτες στὴν πνευματικὴ καὶ ἔθνικὴ ἀφύπνιση τοῦ 18ου αἰῶνα στὶς βόρειες ἰδιαίτερα ἐπαρχίες, ἦταν καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος, μαθητὴς τοῦ περιφήμου Μπαλάνου Βασιλοπούλου, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον τὴν ἐξαίρετὴ μόρφωση καρπώθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος κληρονόμησε γιὰ κάθετι τὸ νεωτερικὸ, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ ν ε ω τ έ ρ α φιλοσοφία τοῦ Βούλγαρη, σὲ σημεῖο πού καὶ τὸ ὄνομά του «νὰ μὴ ὑποφέρῃ νὰ ἀκούῃ ἡσυχῆς».⁴

¹ Ἰωάννου Hajnóczy, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Kecskemét (Οὐγγροελληνικαὶ Μελέται, ἀριθ. 8). Budapest, 1939, σ. 25.

² Βλ. καὶ παρακάτω σ. 435.— Ὁ Μεγδάνη, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ σχολαρχία τοῦ Ἀμφ. στὴν Κοζάνη κράτησε ὡς τὸ 1797 καὶ ὅτι κατόπι πῆγε στὰ Σέρβια καὶ στὸ Βελβεντό, παραθέτει χρησμούς του, πού ἀναφέρονται σὲ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1798 καὶ 1799. Αὐτὸ δείχνει τουλάχιστο ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δὲν ἔχασε ἐπαφὴ μὲ τὴν Κοζάνη· ὅτι ἄλλωστε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1798 βρισκόταν ἐκεῖ, μαρτυρεῖ τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς πού δημοσιεύομε παρακάτω στὴ σ. 436.

³ Ἀγγελία, σ. 79.— Ὁ Ἀραβαντινός, Βιογραφικὴ Συλλογὴ κλπ., χρονολογεῖ τὴν ἀποχώρησίν του μοναστήρι στὰ 1803· δὲν κατέχομε καμιὰ μαρτυρία ἢ ἄλλη πληροφορία, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ τὸ δεχτοῦμε.

⁴ Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 66 ἔξ.

Πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ κατάσταση τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν εἶχαμε ὡς τώρα ἄλλες, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ τοῦ Γουναροπούλου, τὴν ὁποία φαίνεται πὼς περισυνέλεξε ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση τῆς Κοζάνης: «μετὰ θάνατον τῶν δύο τέκνων καταλιπὼν τὴν γυναῖκα Δάφνην, μεταβαίνει καὶ γίνεται ἱερομόναχος ἐν τῇ κατ' Ἐλασσῶνα μονῇ τῆς Θεοτόκου».² Κατὰ πόσο ἢ πληροφοροῦν αὐτὴ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, δὲν μποροῦμε νὰ ἐλέγξωμε· κάποιο ποσοστὸ πάντως ἀλήθειας πρέπει νὰ κρύβη, ἂν δὲν εἶναι ὀλότελα ἀληθινή. Κάποια μεγάλη συμφορὰ θὰ πρέπει νὰ ἀνάγκασε τὸν Ἀμφ. νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ πάῃ στὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ γίνῃ μοναχός. Τὸ συμπεραίνομε καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ποτὲ κατόπι στὴ ζωὴ του δὲν ξαναγυρῶναι στὰ Γιάννινα, οὔτε κἀν τὰ ἐπισκέπτεται, οὔτε καὶ παρουσιάζεται νὰ ἔχη σχέσεις μὲ τοὺς ἐκεῖ. Καὶ κἀτι ἄλλο ἀκόμα. Προσπάθησε νὰ ξεφανίσῃ κάθε στοιχεῖο, πού ἀφοροῦσε τὴν προμοναχικὴ τοῦ ζωὴ· ὅ,τι περισώθηκε, δὲν ὀφείλεται στὴ θέλησή του. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐγκατέλειπε τὴ γυναῖκα του καὶ θέλοντας νὰ κόψῃ κάθε δεσμὸ μὲ τὴ γεινέταιρά του νὰ ἔγινε μοναχός.

Μιὰ προσεκτικὴ ἔρευνα στὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ἔδωσε τὶς παρακάτω πληροφορίες, πού ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς χρησιμότητα εἰχον καίποιο ἀμυδρὸ φῶς στὴν προμοναχικὴ ζωὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου.

Α. Σημειώσεις καὶ ἐνθυμήσεις διαφόρων κητόρων σὲ ἀντίτυπο τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνη³:

Σελ. α':

καὶ τότε ξὺν τοῖς ἄλλοις παναγιώτου νικολάου νικοστόρη

ὄνητο κατὰ τὸ ἀμψ' αἰθῆρ η:

νῦν δὲ ἀθανασίου παρασκευᾶ ἀμψθ' ἰουλίου 18 ἀγόρασα

ἀγόρασα αὐτὸν ἄσπρα 460 ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην

καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίου πέλει.

Σελ. κε':

Κ(ατὰ)⁴ ἀμψθ' ἰουλίου ις' ἀγόρασα τὸ παρὸν βιβλίον, ἀπὸ παναγιώτην ἀναγνώστην τῆς μητροπόλεως ἄσπρα 460. ἀθανάσιος ὁ τοῦ παναγιώτου παρασκευᾶ.

¹ Πρβ. τὴ δῆλωσή του στὴν ἀρχὴ τῶν Κοζανικῶν, σ. 488: «εἰς ἐξιστόρησιν τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν περίεξ βοηθήματα εἶχον τὰς ἀγράφους παραδόσεις τῶν κατοίκων...».

² Κοζανικά, σ. 531.—Ἡ Ἀγγελία, τὴν ὁποία ὁ Γουναρόπουλος ἀκολουθεῖ πιστὰ ὡς τὸ 1819, δὲν ἀναφέρει τίποτε τὸ σχετικόν.

³ Ἀριστοφάνους Κωμωδία ἐννέα μετὰ σχολίων... Florentiae per haeredes Philippi Juntae. Anno salutis MDXXV.

⁴ Ἡ Κ(ύριος).

Κάτω ἀπὸ τὸν κολοφῶνα :

καὶ τότε μετὰ τῶν ἄλλων παραγιώτου νικολάου νικοστόρη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων: ὄνητο κατὰ τὸ ἀμφιζ' καὶ ἔστω εἰς μνήμην τῶν εὐδρισκομένων φίλων μου μάλιστα δὲ τοῦ ἀδελφοπιτοῦ μου παραγιώτη υἱοῦ συλλιβέργου¹ καὶ τοῦ δημητρίου κύρκου.

Κάτω ἀπὸ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ τελευταίου παραφύλλου :

ἤρξαντο τῆς τοῦ ἀριστοφάνους κωμωδίας ὅ,τε μιχαήλ ὁ ἐκ δραμμόστης, καὶ Ἰωάννης ὁ ἐκ σιατίστης, κατὰ τὸ 1754 ἐν μηνί ὀκτωμβρίῳ 29 ἐν διδακάλῳ κυρίῳ κυριάκῃ Βάρκουση τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ τελευταίου καλύμματος :

ἡ μελέτη ἐγένετο ἕως Νο 256.

Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ πρώτου καλύμματος ἡ ἀκόλουθη σημείωση, ποῦ μὸλις διακρίνεται :

(ἐτ) οὗτος ὁ ἀριστοφάνης ὑπάρχει ἐμοῦ Νικολάου ἱερομονάχου.

Σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω πληροφορίες κάτοχος τοῦ βιβλίου φέρεται τὸ 1746 ἢ 1747 ὁ Γιαννιώτης Παναγιώτης Νικολάου Νικοστόρη, ἀναγνώστης στὴ μητρόπολη (Ἰωαννίνων;). Ἐπὶ αὐτὸν τὸ ἀγοράζει στίς 16 ἢ 18 Ἰουλίου 1749 ὁ Ἀθανάσιος Παναγιώτου Παρασκευᾶ. Ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι στίς 29 Ὀκτωβρίου 1754 ὁ Μιχαήλ ὁ ἐκ Δραμμόστης (Γράμμοστα;) καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐκ Σιατίστης ἄρχισαν νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ τὶς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη μὲ δάσκαλον τὸν Κυριάκῃ Βάρκουση τὸν ἐξ Ἰωαννίνων· τὸ τελευταῖον αὐτὸ δείχνει ἴσως ὅτι ἡ διδασκαλία δὲν γίνεταν στὰ Γιάννινα. Κάτοχοι τοῦ βιβλίου παρουσιάζονται ἐπίσης κάποιος Νικόλαος ἱερομόναχος καὶ ὁ Κοζάνιτης Ἰωάννης Σακελλαρίου· ποῖος ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ δεύτερος αὐτός, ὁ πάππος μεγαλέμπορος, ὁ ὁποῖος «ἔδωκεν ἐκ προτροπῆς τοῦ κυρίου Εὐγενείου (Βούλγαρη) τὸν οἰκειοκὸν του διδάσκαλον Νικόλαον (Βάρκουση) διὰ κοινόν, νὰ διδάσκη εἰς τὸ Σχολεῖον»² τῆς Κοζάνης τὸ 1753, ἢ ὁ ἔγγονός του, ὁ γιὸς τοῦ Δημητρίου, δὲν μποροῦμε νὰ ἐξακριβώσωμε. Ὅπως κι ἂν ἔχη τὸ πράγμα, τὸ βιβλίον περιήλθε στὴ Βιβλιοθήκην ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Σακελλαρίου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἄλλωστε πολλὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία δωρήθηκα καὶ σώζονται σήμερον σ' αὐτήν.

Γιὰ νὰ γυρίσωμε στὸ θέμα· ἔχομε τὴ γνώμη πὼς ὁ κάτοχος τοῦ βιβλίου στὰ 1749 Ἀθανάσιος Παναγιώτου Παρασκευᾶ καὶ ὁ ἱερομόναχος

¹ Βλ. παρακάτω, σ. 421, ὑπόσημ.

² Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 55.

Ἐμφιλόχιος Παρασκευᾶς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο· μὰ εἰκασία, πὺ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τοὺς παρακάτω λόγους :

1. Ἡ μεταβίβαση τῆς κατοχῆς τοῦ βιβλίου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Ἐμφιλόχιο στοὺς Σακελλαρίου, ἂν καὶ εὐκόλα ἐξηγηταί, ἀφοῦ ὁ Ἐμφ. δίδαξε στὸ Σακελλαράδικο ὡς ἰδιωτικὸς ἀπὸ τὸ 1779, προτοῦ γίνῃ καὶ κοινοτικὸς, δὲν φαίνεται πιθανή, καὶ γιὰ τὴν ἔτσι δὲν ἐξηγηταί ἡ κατοχὴ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοὺς Βάρκουση καὶ γιὰ τὴν θὰ εἶχε, ὅπως καὶ σ' ἄλλα βιβλία του καὶ χειρόγραφα, ἐξαλείφει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πὺ ἀναφέρονται στὴν προμοναχικὴ του ζωὴ. Πιὸ πιθανὸ εἶναι ἡ μεταβίβαση νὰ ἐγίνε ἀπὸ τοὺς ἀδερφοὺς Βάρκουση, εἴτε ἀπὸ τὸν Νικόλαο, πὺ, ὅπως εἶδαμε, δίδασκε στὴν Κοζάνη καὶ μετὰ τὸ 1753, εἴτε ἀπὸ τὸν ἀδερφό του ἱεροδιάκονο Κ α λ λ ί ν ι ο ο, πὺ καὶ αὐτὸς δίδασκε στὸ Σακελλαράδικο τὸ 1774¹ καὶ πὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος τῆς ἐνθυμήσεως Κ υ ρ ι ἄ κ η ς Βάρκουσης, ἀφοῦ τρίτος δάσκαλος Βάρκουσης, ὅσο ξέρομε, δὲν ὑπῆρξε· καὶ ὁ Ἐμφ. καὶ οἱ ἀδερφοὶ Βάρκουση εἶναι Γιαννιώτες, στὰ Γιάννινα σπούδασαν καὶ εἶναι πάνω κά-τω σύγχρονοι.

2. Ὁ Μεγδάνης στὴ διεξοδικὴ περιγραφὴ τῆς χρησιμολογικῆς μεθόδου τοῦ Ἐμφ. λέγει ὅτι «πολλάκις εἰς τοὺς στίχους τῶν ἀποκρίσεων συνήγοντο λέξεις ἑλληνικαὶ ἀσυνήθεις καὶ ἄγνωστοι καὶ εἰς αὐτὸν (τὸν Ἐμφ.) καὶ εἰς ἄλλους, ὥστε νὰ χρειάζωνται λεξικά καὶ πολλάκις νὰ μὴν εὐρίσκωνται καὶ εἰς αὐτά, καθὼς τὸ Π ο ρ ὀ ὑ λ α ς . . . τὸ Γ ρ ο θ ῶ ν η καὶ Κ υ κ ί θ ρ α ς καὶ τὸ Ῥ α φ α ν ω θ ε ἰ ν α ι.» Ἡ τελευταία αὐτὴ λέξη ἀναφέρεται στὸν ἀκόλουθο ἓνα στίχο, πὺ διέσωσε ὁ Μεγδάνης ἀπὸ τῆ διστιχῆ ἀπόκριση :

Βάτταλος πομπεύεται ὄραφανωθῆναι.

Ἡ λέξη λοιπὸν αὐτὴ εἶναι σημειωμένη μὲ μελάνη στὸ περιθώριον τῆς σ. 83^ο τοῦ παραπάνω ἀντιτύπου τοῦ Ἀριστοφάνους μὲ τὸν ὀρθὸ τῆς τύπου *ὄραφινωθῆναι* ἀναφέρεται στὰ παλιὰ σχόλια, πὺ περιβάλλουν τὸ κείμενο, ἀκριβέστερα στὸ σχόλιον τοῦ στ. 1082 τῶν Νεφελῶν, τὸ ὁποῖο ἐπεξηγεῖ τὸ «ἦν ὄραφινωθῆ...». Ἄν καὶ ἀπὸ τὸν γραφικὸ χαρακτήρα δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ ἀσφάλεια νὰ ἀποδώσῃ τίς «γλώσσες» τῶν περιθωρίων στὸν Ἐμφ., δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἀπίθανη ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἐμφ. πρόσεξε τίς ὀπωδήποτε παλαιότερες ἀπὸ αὐτὸν «γλώσσες» καὶ τίς συγκράτησε στὸ μυαλό του, γιὰ νὰ χρησιμοποίησῃ τὴ λέξη αὐτὴ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀρκετὰ πετυχημένα στὸ νόημα, ὄχι ὅμως καὶ γραμματικῶς ὀρθά.

3. Σ' αὐτὰ ἔρχεται νὰ προστεθῇ καὶ μιὰ ἄλλη μαρτυρία, τὴν ὁποία συλλέξαμε κατὰ τὴν τελευταία ἐπίσκεψή μας στὴν Ὀλυμπιώτισσα τὸ 1957.

¹ Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 63 ἔξ.

² Ἀγγελία, σ. 72.

Πάνω στὸ φύλλο τίτλου ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ «Ἑπομνήματος τοῦ Ἀμμωνίου εἰς τὰς πέντε φωνὰς τοῦ Πορφυρίου» (ἐκδ. Ἰλδου 1546) ὑπάρχει δυὸ φορὲς γραμμένη ἡ κτητορικὴ δήλωση:

Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου Παρασκευᾶ,

καὶ μιὰ φορὰ:

αὐτῆ ἢ βίβλος ἀθανασίου πέλει.

Ἡ σημείωση αὕτη, πού κάνει σχεδὸν βέβαιη τὴν ταύτιση τοῦ Ἀθανασίου Παναγιώτου Παρασκευᾶ μετὸν Ἀμφιλόχιο Παρασκευᾶ, μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Ἀμφ. ἢ ἔγινε πρῶτα ἱεροδιάκονος στὴν Ἐλασσόνα καὶ κατόπιν ἱερομόναχος ἢ ἦταν ἤδη ἱεροδιάκονος στὰ Γιάννινα, πρὶν ἀναχωρήσει γιὰ τὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ καθῆ μοναχὸς καὶ νὰ πάρῃ τὸ ὄνομα Ἀμφιλόχιος, πράγμα πού εἶναι πιθανότερο.

4. Ἄς συσχετισθῆ καὶ ἡ ἀκόλουθη πληροφορία, πού μᾶς δίνει ὁ Κ. Μέτζιζος ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βενετίας.¹

1728 Ἰουνίου 12. Ὁ Πᾶνος Παρασκευᾶς Ἰωάννινα παρακαλεῖ νὰ πάρωμεν εἰς τὸ μαγαζί μας (τοῦ Κωνστ. Σελέκη καὶ Λάμπρου Σάρρου) τὸ παιδί τοῦ Στεφάνου Κόντη...

Πρόκειται ἄραγε γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ἀμφιλοχίου;

Β. Ἐνθύμηση στὸν χειρόγρ. κώδικα 77.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀνῆκε στὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως δείχνει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ παρακάτω σημείωση στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης σελίδας:

ΠΑΠ(Α) ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ Π(Α)Ρ(ΑΣΚΕΥΑ)

Τέσσερα φύλλα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου λείπουν κομμένα μετὰ ξυράφι· ἀπ' ὅ,τι ἀπόμεινε φαίνεται πὼς καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀμφ. εἶχε σημειώσει διαφόρους λογαριασμούς, σύμφωνα μετὰ μιὰ συνήθειά του νὰ καταχωρῆ τὰ ἔξοδα καὶ τὰ δανεικὰ πού ἔπαιρνε στὰ λευκὰ φύλλα τῶν χειρογράφων καὶ τῶν βιβλίων του. Ἐπίσης ἔχει ἀποκοπῆ καὶ μιὰ λωρίδα ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ κειμένου, ὅπου θὰ ἦταν ἀσφαλῶς σημειωμένο τὸ ὄνομα τοῦ γραφέα. Μετὰ κάποια ἐπιφύλαξη νομίζομε πὼς αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφιλόχιος, γιὰτὶ ὑπάρχει ὁμοιότητα στὸ γραφικὸ χαρακτῆρα. Στὸ πάνω μέρος τῆς σ. 48^ς, ὅπου ἀρχίζει τὸ «Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιεύς εἰς τὸ α' τῶν τροπικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα», ὑπάρχει ἡ παρακάτω ἐνθύμηση τοῦ γραφέα τοῦ χειρογράφου:

¹ Ἡπ. Χρον. 11 (1936) 277.—Ἐκεῖ ἀπαντᾶται καὶ τὸ ἐπώνυμο Συλίβεργος ἀπὸ τὰ Γιάννινα· ἀλλὰ καὶ στὴν «Ἐκκλησ. Ἱστορία» τοῦ Μελετιίου (στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ Β' τόμου, Βιέννη 1783, σ. 1): Παναγιώτης Συλίβεργου στὰ Γιάννινα.

ἠρξάμην ἀκοῦσαι τῆς διαλεκτικῆς ἐπιπόνου καὶ ἐμπράκτως παρὰ τοῦ ἡμετέρου θεοῦ Νικολάου στίγνον κατὰ τὸ αὐμζ: σεπτεμβρίου ιβ'.

Ἄν γραφέας τοῦ χειρογράφου εἶναι ὁ Ἀμφιλόχιος, τότε ὁ γνωστός διδάσκαλος καὶ «γραμματικός οὐδενὸς δεύτερος» Νικόλαος Στίγνης¹ ἦταν θεῖος καὶ δάσκαλος τοῦ Ἀμφιλοχίου στὴ διαλεκτικὴ κατὰ τὸ 1747.

* *

Πότε πῆγε ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ μοναστήρι τῆς Ὀλυμπιώτισσας καὶ ἔγινε μοναχὸς δὲν γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια· αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μεταξὺ 1749, ὁπότε τὸν συναντοῦμε κοσμικὸ ἀκόμη στὰ Γιάννινα,² καὶ 1754, ὁπότε βρίσκεται στὸ Kecskemét ἐφημέριος.³ Ἐκεῖ μένει ὡς τὰ 1757.⁴ Κατόπιν, ἂν πιστέψωμε τὸν Ζαβίρα, πηγαίνει στὸ Ποσόνιο (τῆ σημερινῆ Μπρατισλάβα τῆς Τσεχοσλοβακίας), ὅπου «ἔφ' ἱκανὸν χρόνον» σπουδάζει τὴ λατινικὴ γλῶσσα καὶ «τὰς ἐπιστήμας».⁵ Ἐπειτα ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα· σὲ ποιά πόλιν ὅμως πηγαίνει ἀρχικά, δὲν μποροῦμε μὲ ἀκρίβεια νὰ ὀρίσωμε· Ὁ Μεγδάνης, πού ὀνομάζει τὰ μέρη πού πῆγε καὶ δίδαξε ὁ Ἀμφ. χωρὶς νὰ δίνει καὶ χρονολογίες, ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ ἔχη λάθος, ἂν μὲ τὴν παρακάτω σειρὰ προϋποθέτει ἀλληλουχία στίς μετακινήσεις:

Τύρναβος: ἀρχετὰ ἔτη, Ἔδεσσα, Νάουσα, Οὐγγαρία, Ὀλυμπιώτισσα, Κοζάνη: «μερικὸς διδάσκαλος εἰς τὸν οἶκον Ἰωάννου Σακελλαρίου εἰς τὸ 1779, ὅπου διατρίβων κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783».

Ἡ τοποθέτηση τοῦ ταξιδιοῦ στὴν Οὐγγαρία μετὰ τὴν περίοδο τῆς διδασκαλίας στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα εἶναι φανερὸ πὼς πρέπει νὰ εἶναι ἐσφαλμένη. Κατὰ τὴ γνώμη μας ἡ σειρὰ πού δίνει ὁ Μεγδάνης πορεῖ νὰ κρατηθῆ μὲ μιὰ τροποποίηση: νὰ προταχθῆ τὸ ταξίδι στὴν Οὐγγαρία καὶ νὰ ὀποτεθῆ ἀκόμη μιὰ φορὰ παραμονὴ στὴν Ὀλυμπιώτισσα μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅπως εἶναι ἄλλωστε λογικὸ νὰ συνέβη.

Γιὰ τὴν περίοδο στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα δὲν ἔχομε ἀρχεακῆς ἢ ἄλλες γραπτῆς μαρτυρίες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία». Ὁ Π. Ἀραβαντινός,⁶ ὁ ὁποῖος στὴ βιογραφία τῶν δασκάλων καὶ λογίων τῆς Κοζάνης ἀκολουθεῖ γενικὰ τὴν «Ἀγγελία», ἐνῶ στὴ σ. 166 λέγει ὅτι ὁ Ἀμφ.

¹ Βλ. Ἄ γ γ. Χ α τ ζ η μ ι χ ἄ λ η, Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖῳ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδασκόμενοι. Ἠπ. Χρον. 15 (1940) 90-94.

² Βλ. παραπάνω σ. 418 ἔξ.

³ Κατὰ τὸν Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 67 καὶ «διδάσκαλος τῶν τέκνων τῶν ἐκεῖ πραγματευομένων ὁμογενῶν».

⁴ Η α j n ó c z y, ὁ.π., σ. 25.

⁵ Ζ α β ἱ ρ α ζ, ὁ.π., σ. 195 ἔξ.

⁶ Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας (Εἰσαγ. - ἐπιμ. Κ. Δ. Δημαρᾶ) Ἰωάννινα 1960.—Ἡ χρονολογία 1789 (σ. 166, τρίτη σειρὰ ἀπὸ κάτω) φαίνεται πὼς εἶναι τυπογρ. λάθος ἀντὶ 1783. Πρβ. σ. 169 τρίτη σειρὰ ἀπὸ πάνω.

δίδαξε στὸν Τύρναβο ὡς τὸ 1760, στὴ σ. 163 θέτει τὸν Πανταζῆ τὸν Λαρισαῖο σχολάρχη ἐκεῖ μετὰ τὸν Ἄμφ. «ἀπὸ τοῦ 1770». Νὰ ὑποθέσωμε κλείσιμο τῆς σχολῆς Τυρνάβου ἀπὸ τὸ 1760 ὡς τὸ 1770; Ὁ Παρανίκας¹ πάλι, ὁ ὁποῖος στὴ σ. 83 παρουσιάζει τὸν Ἄμφ. ὡς διάδοχο τοῦ Λάμπρου Πάσχου στὸν Τύρναβο καὶ ὡς διάδοχο τοῦ Ἄμφ. τὸν Πέζαρο «ἀπὸ τοῦ 1782», στὴ σ. 51, ἀποδίδοντας τὴν πληροφορία στὸν Ἀραβαντινό, ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ σημειωθῆ, δὲν κάνει καθόλου λόγο γι' αὐτὸ στὴ «Βιογραφικὴ Συλλογὴ», χρονολογεῖ τὴ διδασκαλικὴ περίοδο τῆς Νάουσας «κατὰ τὸ μεταξὺ 1765 - 1775 διάστημα» καὶ ὀρίζει διάδοχό του ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1775 τὸν Ἀναστάσιο Καμπίτη. Μὲ λίγα λόγια, γιὰ τὸ χρόνον τῆς διδασκαλίας στὶς πόλεις αὐτὲς δὲν γνωρίζομε τίποτε τὸ βέβαιον.

* * *
Ὅπως εἶδαμε λίγο πῶ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος βρίσκεται στὴν Κοζάνη ἀπὸ τὸ 1779, ἀρχικὰ ὡς ἰδιωτικὸς δάσκαλος στὸ σπίτι τῶν Σακελλαρίου ἄλληλοσυγκρούονται ὅμως οἱ μαρτυρίες γιὰ τὸ πότε ἔγινε καὶ κοινοτικὸς στὴν Κοζάνη. Ὁ Μεγδάνης δίνει τὸ ἔτος 1783, πράγμα πού φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ πιστοποιῆ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἄμφ. στὴν ἀκόλουθη ἰδιόχειρη σημείωσή του στὴ σ. 47 τοῦ χειρογρ. κώδ. 77, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε πῶ πάνω:²

*αψηγ' Σεπτεμβρίου κατεστάθην διδάσκαλος κοζάνης
δεκεμβρίου ιη: ἔλαβον ἀπὸ λογοθέτην α: 25
φεβρουαρίου κη: ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α: 5
ἀπριλλίου ιδ: ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α: 10
μαῖου ζ: ἀπὸ τὸν κὺρ Γεώργ. καρατζ: α: 5
κλπ. κλπ.*

Καὶ παρακάτω δὲν ἀναγράφεται ἔτος μόνον ὁ μήνας καὶ ἡ ἡμερομηνία. Στὸ τέλος ὑπάρχει ἄθροισμα 110 ἄσπρων, τὰ ὁποῖα, ὅπως φαίνεται, ἔπαιρνε «ἐναντι» ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὸ μισθό του.

Ἀντίθετα πρὸς αὐτὲς τίς μαρτυρίες, ἔχομε τὰ ἀκόλουθα ἐπίσημα στοιχεία ἀπὸ τὸν Κώδικα τῶν Σχολείων τῆς Κοζάνης (Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης, ἀριθ. Κώδ. 56):

Σελ. 10:

1782 σεπτεμβρίου 18:

ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ τῆς συνόδου ἐδιωρήσθησαν ἐπίτροποι τοῦ ἐλληνομουσείου καὶ τοῦ κοινοῦ, ὅ,τε ἐντιμότητος κὺρ Γεώργιος ντουλαγῆ,³ κὺρ Γεώργιος Θεοδώρου, καὶ κὺρ Χαρίσιος μάνθου εἰς τὸ περιλαμβάνειν

¹ Σχεδιάσμα κλπ., Κωνσταντινούπολις 1867.— Καὶ ἡ παραπομπὴ του στὸν Καστόρχη εἶναι σφαλερή.

² Σελ. 421.

³ Λάθος τοῦ γραφέα, ἀντὶ «Ντουγαλῆ».

ἅπαντα τὰ τῶν αὐτῶν σχολείῳ ἀφιερούμενα παρὰ τῶν χριστιανῶν ἀφιερώματα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὐρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν ἐξ αὐτῶν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, οὔτινες καὶ λαμβάνουν τὴν σήμερον μίαν ὁμολογίαν τῆς βενετίας διὰ δουκάτα . . . 4292 :
 ἔτερον ὁμολογίαν τῆς πολιτείας διὰ ἀσ^{λλ} 800 :
 καὶ ἑτέραν ὁμολογίαν τοῦ κῆρ Γεωργίου ντουγαλῆ ἀσ^{λλ} 134 :

εἰς ὄνομα τοῦ ἄρχοντος λογοθέτου κῆρ Ἰωάννου λούττα

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ὑποβεβαιοῖ :~

» ὁ ἔξαρχος πατριαρχικῶς μάξιμος, μαρτυρῶ

» ὁ Σακελλάριος Γεώργιος ἱερεὺς μαρτυρῶ

» ὁ πρωτοπαπῆς Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς.

» ὁ Δημήτριος ἱερεὺς μάρτυς :

» ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιοῦ

» ὁ ἰσοῦσης μίσιου βεβαιοῦ—

» ὁ Χρῆστος πλατόνης βεβειόνω

» ὁ γηγόργνος Δήμου βεβηόνο

» ὁ ἰσοῦσης Κοντορούση βεβαιοῦ.

Σελ. 11, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν προηγουμένη :

τῶν αὐτῶν μηνὶ καὶ ἔτει ὡς ἀντικρὶς ἐδιωρήθησαν καὶ διδάσκαλοι τόσον τοῦ ἑλληνικοῦ μουσείου, ὅσον καὶ τῶν κοινῶν, καὶ τοῦ μὲν ἑλληνικοῦ ἐδιωρήθη ὁ σοφοῦτερολογιώτατος ἐν ἱερομονάχοις παπᾶ κῆρ Ἀμφιλόχιος λόγῳ μισθοῦ τὸ κατ' ἔτος ἀσ^{λλ} : διακόσια, τοῦ δὲ κοινοῦ, τοῦ ἐνὸς ὁ πρῶτος παπᾶ κῆρ χριστόδουλος διὰ ἀσ^{λλ} : τὸ κατ' ἔτος ἐξήκοντα καὶ τοῦ ἑτέρου...

οὔτινες τρεῖς ἄνωθι διδάσκαλοι νὰ μένουν καὶ ἀσῆδοτοι

ἀπὸ κάθε χρέος τῆς πολιτείας.

Σελ. 12 :

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ἐπιβεβαιοῖ :~

κατὰ τὸ ἀφπδον ἔτος ἐν μηνὶ νοεμβρίου κδ ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ ἑλλογιμωτάτου Δεσπότη, καὶ τῆς Συνόδου, ἐδιωρίσθη ἐπίτροπος τοῦ τε ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ κοινοῦ ὁ αἰδεσιμολογιώτατος ἅγιος Σακελλάριος παπᾶ κῆρ Δημήτριος, εἰς τὸ περιλαμβάνειν ἅπαντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἀφιερούμενα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὐρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, ὅστις καὶ διορίζεται νὰ δίδῃ καθαρὸν λογαριασμὸν κλείωντας ὁ χρόνος

† ὁ Σακελλάριος Γεώργιος, ἱερεὺς βεβαιοῦ :~

ὁ Ἀνθίμος ἱερομόναχος, καὶ ἠγούμενος τῆς ἐν

Ἐλασσῶνι ὑπεραγίας, μαρτυρῶ :

ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιῶ
 ὁ λογοθέτης σερβίων δημήτριος) μαρτυρῶ
 ὁ δοῦσις μίσιον βιβειόνου—
 ὁ δοῦσης Κοντορούση βεβαιῶ.

Σελ. 22 :

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Διὰ τοῦ παρόντος μου ἐξοφλητικοῦ καὶ βεβαιωτικοῦ γράμματος δηλοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους (1)782 σεπτεμβρίου 18: ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἁγίου πρώϊν Σερβίων μακαρίτου Ἰγνατίου, ὁποῦ ἐδιορίσθη διδάσκαλος ἐν τῇ τῆς πολιτείας Κοζάνης Ἑλληνικῇ σχολῇ, διδασκῶν ἐν αὐτῇ μαθητάς, ἕως τοῦ ἔτους 1793 μαῖου 24 : ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Σερβίων καὶ Κοζάνης κυρίου Θεοφίλου, εἰς χρόνους δηλαδὴ ὀλοκλήρους δέκα καὶ μῆνας ὀκτὼ ἕως σήμερον, τόσον ἀπὸ τοὺς προτέρους ἐπιτρόπους τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν κατὰ τὸ παρὸν ἐδρισκόμενον ἐπίτροπον Σακελλίου παπᾶ κὺρ Δημήτριον, ἔλαβον τοὺς ἐτήσιους μου μισθοὺς καθεκάστου χρόνου ἀνὰ γρόσια διακόσια, κατὰ τὴν προϋπάρχουσαν συμφωνίαν μας σώους καὶ ἀνελλειπείς μέχρι ὀβολοῦ. Ἐνθεντοὶ καὶ ἐξοφλῶ παντελεῖ ἐξοφλήσει διὰ ὅλους τοὺς προειρημένους χρόνους ἕως σήμερον, χωρὶς νὰ μείνη διὰ νὰ προβάλλω τί περίτινος, ἢ νὰ ζητήσω πολὺ ἢ ὀλίγον, ὡσᾶν ὁποῦ ἔλαβον τὸ δίκαιόν μου σῶον. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν μου ἐξοφλητικὸν γράμμα τῇ ἰδιοχειρῶ μου ὑπογραφῇ καὶ ταῖς μαρτυραῖς τῶν κατωτέρω ἐντιμοτάτων ἀρχόντων καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ παρόντι κώδικι τῆς σχολῆς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀσφάλειας. 1793 μαῖου 24 ἐν Κοζάνῃ.

- » παπᾶ Ἀμφιλόχιος ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν κοζάνῃ σχολῆς βεβαιῶ
- » ὁ χαρτοφύλαξ δοῦσης Κοντορούση μαρτυρεῖ.
- » ὁ ἡπομηνίσκον κονσταντίνος στίαιου μάρτυς
- » ὁ ἀρχὸν τον μοναστηρίου Χ'' πέϊος ἀγόρα μᾶρτυς
- » ὁ πρώτος ὀστιάριος Ἰωάννης μιχαὴλ μάρτυς.
- » ὁ Πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίνου μάρτυς:—
- » ὁ ἐκδικος Παναγιόδωρος Ἰωάννου μάρτυς:—
- » ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου μάρτυς.
- » ὁ Νάννος γεωργίου : μάρτυς
- » ὁ Κωνσταντίνος γεωργίου : μάρτυς.

Σελ. 23:

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος συνοδικῶς προκαθημένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ χρησίμων ἀρχόντων τῆς ἁγιο-

τάτης ταύτης ἐπισκοπῆς Κοζάνης θεωρηθέντος καὶ παραδοθέντος, ὡς ὀπιθὲν φαίνεται, τοῦ λογαριασμοῦ τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς σχολῆς παρὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπιτροπεύσαντος Σακελλίου παπα κὺρ Δημητρίου, καὶ ἐξοφληθέντος τέλεον, ἀποφάσει ἡμετέρα καὶ γνώμη κοινῇ ἐδιορίσθη σήμερον συνοδικῶς ἐπίτροπος τῶν σχολείων τῆς πολιτείας ταύτης, τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ ὁ εὐλαβέστατος ἐν Ἱερουσαίμ παπα κὺρ Νικόλαος ἐπὶ τὸ φροντίζειν καὶ ἐπιστατεῖν ἐπιμελῶς ἐν πάσαις ταῖς ἀναγκαίαις αὐτῶν ὑποθέσεσι πρὸς οὐστάσι καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν, περιλαμβάνειν τε τοὺς τόκους τῶν εἰς Βενετίαν εὐρισκομένων ἄσπρων, καὶ εἴ τι ἄλλο τυχόν εἰσόδημα καὶ ἀφιέρωμα τῶν χριστιανῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποπληρῶν τοὺς ἐτησίους μισθοὺς τῶν διορισμένων διδασκάλων ὀφείλων ἀποδίδειν ἀπροφασίστως πρὸς ἡμᾶς λογαριασμὸν τῆς ἐπιτροπίας του ἐν καθαρῷ καταστίχῳ μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς χρόνου. ὅ τινι ἐπιτρόπῳ παρεδῶθη καὶ μία ὁμολογία τῆς ἐν Βενετίᾳ τζέκας πρὸς τὴν αὐτὴν σχολὴν διὰ δονκάτα 4292 καὶ ἑτέρα τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας μας διὰ γρόσια 1500 καὶ μία ἀπόδειξις διὰ ἕτερα γρόσια 140. τῆς πολιτείας καὶ μετροῦτὰ ἐπὶ χεῖρας γρόσια . . . 88 : ἄσ(πρα) 82 ὁμοῦ καὶ ἡ διαθήκη τοῦ μακαρίτου Δημητρίου παροῦντι, βαλμένα ὁμοῦ καὶ ἐσφραγισμένα παρὰ ἡμῶν. ἐδιορίσθη δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ αὐθις διδάσκαλος τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ὁ πανοσιολογιώτατος παπα κὺρ Ἀμφιλόχιος ἐπὶ τὸ διδάσκειν τοὺς ἐν αὐτῷ προσερχομένους μαθητὰς φιλοσοφικὰ καὶ γραμματικὰ μαθήματα ἐπὶ τῇ προτέρα συμφωνίᾳ τοῦ μισθοῦ ἀνὰ γρόσια διακόσια τὸν καθέκαστον χρόνον καὶ δεκαπέντε γρόσια διὰ ἕνα μενεηλῆκη ρουχον τῷ πάσχῃ ἔχοντες χαρισμένον καὶ τὸ χαράτζι του. Εἰς δὲ τὸ κοινὸν ἐδιορίσθη διδάσκαλος ὁ εὐλαβέστατος ἐν Ἱερουσαίμ παπα Ἀναστάσιος ἐπὶ μισθῷ γροσίαν 60 : χαρίζοντάς τῳ καὶ τὸ χαράτζι του, διὰ νὰ διδάσκη κοινὰ μαθήματα τὰ προσερχ(σελ. 24)χόμενα αὐτῷ παιδία ἀμισθί. ὄθεν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς κοινῆς ἡμῶν ταύτης ἀποφάσεως κατεστρώθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα ἐν τῷδε τῷ Κόδικι τῆς σχολῆς. 1793 Ἰουλίου 29 Ἐν Κοζάνῃ

ὁ χαρτοφύλαξ ὁύσης Κοντορούση βεβαιοῖ
 ὁ ἠπομημνήσκον κονσταντίνος στίου βε(βαι)ῶ
 ὁ ἄρχον τον μοναστηριον Χ πέιος ἀγόρα βεβηθόν
 ὁ πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίου βεβαιῶ
 ὁ ἔκδικος Παναγιόδωρος Ἰωάννον: βεβαιῶ:
 ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου βεβαιῶ.
 ὁ Νάννος γεωργίου: βεβεῶ
 Κωνσταντίνως [γε]γεωργίου βεβαιῶ.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω διαπιστώνεται ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε στὴν «Ἑλληνικὴ σχολή» τῆς Κοζάνης ἀπὸ τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1782. Εἶναι τό-

τε ἐσφαλμένες καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Μεγδάνη, ὅτι ὁ Ἄμφ. «κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783» καὶ ἡ ἰδιόχειρη σημείωση τοῦ Ἄμφ., ὅτι ἔγινε δάσκαλος τοῦ Σχολείου τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1783; Ἔχομε τὴ γνώμη, ὅτι ὁ Ἄμφ. ἔκαμε λάθος στὸ ἔτος, ἀφοῦ τὴ σημείωση αὐτή, ὅπως εἶναι φανερό, τὴν ἔγραψε στὸ χειρόγραφο ἀργότερα, μᾶλλον τὸν Ἰούλιον τοῦ 1783, ξεσηκώνοντάς τιν ἴσως ἀπὸ κανένα πρόχειρον σημείωμα. Ὅσο γιὰ τὸν Μεγδάνη, ἀπ' ὅ,τι λέγει ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτοῦ, ἔμπορεῖ νὰ συμπεράνη κανεὶς ὅτι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔλειπε ἀπὸ τὴν Κοζάνη στὸ Λιβᾶδι τοῦ Ὀλύμπου, καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ πῆρε τὴ χρονολογία ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σημείωση τοῦ Ἄμφιλοχίου. Ἀπὸ τὸν κώδικα γίνεται φανερὸ καὶ ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ Ἄμφ. προσελήφθη στὴ Σχολὴ στὶς 18 Σεπτεμβρίου 1782.

Σ' αὐτὴ διαδέχτηκε ὁ Ἄμφ. τὸν Κωνσταντῖνον Στάμκο,² ποὺ δίδαξε προσωρινὰ ἐξήμισιον μῆνες, ὅταν ἔφυγε ὁ Ἰωάννης ὁ Αἰτωλός,³ καὶ ὄχι τὸν

¹ Ἀγγελία, σ. 61 : «ἔπειτα καὶ ἐγὼ σχολαρχοῦντος (τοῦ Πεζάρου) τὸ δεύτερον εἰς Βλαχολίβαδον ἐστάθην μαθητῆς του ἐπὶ ἔτη δύο καὶ ἐπομένως τοῦ μαθητοῦ του κυρίου Τιμοθέου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τῆς Ἐλασσῶνος καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν κυρίου Ἰωνᾶ τοῦ Σπαρμιώτου, ἀμφοτέρων κατὰ συνέπειαν ἐκέισε σχολαρχησάντων μετ' εὐκαρπίας ὁμοίως μὲ τὴν τοῦ διδασκάλου των». — Μεταφέρομε ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία» μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Πέζαρο, περιληπτικὰ καὶ κατὰ τὸ δυνατό χρονολογικὰ :

1763 - 1768 Ὁ Πέζ. ἀκροατῆς τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων τοῦ ἱερομονάχου Καλλινίκου τοῦ ἐξ Ἀγράφων στὴν Κοζάνη καὶ ὑποδιδάσκαλος συνάμα ἀπὸ τὸ δεύτερον χρόνον (1764 - 1768) στὰ γραμματικά.

1769 Ἐνα χρόνον στὸ Λιβᾶδι δάσκαλος.

1770 Καλεσμένος στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸν Καλλίνικον νὰ διδάξη τὰ γραμματικά στὴ Σχολὴ τοῦ Βατοπεδίου, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀνοίξη· δὲν ἀνοίγει ὅμως καὶ ἐπιστρέφει

1770 - 1774 δάσκαλος στὴν Τσαρίτσανη. Ἀπὸ ἐκεῖ

(1774 - 1782) «ὑπερ τὰ ἑννέα ἔτη (:)» στὸ Λιβᾶδι γιὰ δευτέρην φορὰ.

(1782-) Στὴν πατρίδα του τὸν Τύρναβο ὡς τὸ θάνατό του.

² Στὸν ἴδιον κώδικα τὸν συναντοῦμε ἀργότερα νὰ υπογράφη ὡς «ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου». — Βλ. Λιούφης, ὁ.π., σ. 284 ἔξ.

³ Γι' αὐτὸν στὸν Κώδικα τῶν Σχολείων διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα :

Σ. 512 :

1776 μαρτίου α : ἐν Κοζάνη, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ μαρτίου ἐσυμφωνήσαμεν τὸν Διδάσκαλον κὺρ Ἰωάννην διὰ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐπὶ μισθῷ γροσίων διακοσίων. Καὶ τὸν μὲν μισθὸν ὑποσχόμεθα νὰ δίδωμεν ἡμεῖς οἱ κοινῇ διωρισθέντες ἐπίτροποι ἀνά τρεῖς μῆνας τὸ ἀνάλογον αὐτῷ· καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Σ. 513 :

1776 μαρτίου α : ἔλαβον σφῶν τὸν μισθὸν μου διὰ χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς σχολῆς, ἐντιμοτάτου κυρίου Γεωργίου Χ : Ἰωάννου κλήμου, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν, τοῦ αὐτοῦ
1776 ἔτους δηλαδὴ ἕως εἰς 1777 μαρτίου α : ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης βεβαίῳ ἀπὸ 1777 μαρτίου α : ἕως 1778 μαρτίου α : ἔλαβον τὸν μισθὸν μου τέλειον παρὰ τῶν

Στέφανο Σταμκίδη, ὅπως γράφει ὁ Μεγδάνης καὶ ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι· τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἀκόλουθη σημείωση στὸν ἴδιο κώδικα, σ. 14 :

ἄσα ἀνήκουσι τοῖς διδασκάλοις

τῷ κῦρ στάμκφ Κωνστ: ἀπὸ 1782: μαρτίου αη: ἔως 1782: σεπτεμβρίου 18: πρὸς 150: τὸν χρόνον

ἐπιτρόπων τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου, κῦρ Γεώργιον Χ: Ἰωάννου κλήμου, κῦρ Κωνσταντῖνον στάγιον καὶ κῦρ Κωνσταντῖνον γιάντζου, καὶ τὰ 50: ἀσλανία ὁμοίως, ὅπου ἐσυμφώνησα διὰ τοὺς ἐξ λόγους ἐπ' Ἐκκλησίας.

ἔλαβον ἀπὸ τοὺς ἰδίους διὰ τὸ 1778 ἔτος τῶν ἐξ μηνῶν τὸν μισθὸν ἀσλ: 100 :

Σ. 4 :

1779: ἐπλήρωσαν τὸν διδάσκαλον κῦρ Ἰωάννην δύο χρόνων ἀπερασμένων τὸν μισθὸν του: ἀσλ: 450

τῷ αὐτῷ ἔκει ἔδωσαν τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ ἀπὸ τὸν μισθὸν του: ἀσλ: 100

Σ. 6 :

ἔσοθα ὅπου παρέδωσεν ὁ κῦρ Γεώργιος Ντουγαλή:

1779: Ἰαννουαρίου 12 ἔδωσε πρὸς τὸν διδάσκαλον: ἀσλ: 25

μαρτίου 30 ἔει πρὸς τὸν ἴδιον 60

κλπ. κλπ.

1780 φεβρουαρίου ἐξ 65

πληρωμῇ τοῦ διδασκάλου διὰ ἕνα χρόνον καὶ μισὸν πρωιτερινὸν ἀσλ: 300

1780 ἰουνίου 22 πρὸς τὸν ἄνωθι 114

9βρίου 5 ἔτερα 36

Χβρίου 6 πρὸς τὸν ἴδιον 50

Σ. 8 :

1779 μαρτίου διὰ τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου 11: 12

κλπ. κλπ.

1780 φεβρουαρίου τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου 11: 12

Ἰουνίου 30: διὰ 2: κανίσκια 2: 44

Τὸ ἔτος 1800 ὁ Ἰωάννης βρισκόταν στὸ Μισκόλτζι (Miskolcz) τῆς Οὐγγαρίας, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ἰδιόχειρή του σημείωση στὸ Λεύκωμα τοῦ Πόποβιτς (Βλ. Σιγάλα, Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθήκη Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 47, ἀριθ. 101):

Ἐὰν ἀποδέχη τῶν φίλων τοὺς πρὸς τὸ φαυλότατον σοι χαριζομένους, οὐχ ἔξεις ἐν τῷ βίῳ τοὺς πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπεχθανομένους, ἔφη πού τις τῶν ὀρθῶς τῷ ὀρθῷ λόγῳ χρησαμένων. Καὶ σὺ οὖν, ὦ φιλότις, φίλει ὡς ὀλίγοι καὶ φιληθήσῃ ὡς ὀλίγοι, ὅπερ ἀνδρὸς μὴ ψευδομένου τὸν φίλον.

1800: Μαΐου 28: Ἐν Μισκολτζίῳ

Εἰς ἀνεξάλειπτον καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον διαμένον μνημόσουν ἀδελὸν καὶ ἀκαηλεύτου μεταξὺ νῶν φίλιας

ὁ Ἰωάννης Ἀποστολίδης ὁ Αἰτωλὸς

Στὸν Κώδικα Βαπτίσεων (ἀριθ. Κωδ. 2) σ. 95 :

Μάιος 1779: Ἐβαπτίσθη ἡ Ρούσα τοῦ διδασκάλου κῦρ Ἰωάννου Ἀποστόλη.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 65 ἔξ.

εἰς μῆνας ἕξῃ καὶ μισόν.	α ^ς λλ : 81:30
ἔλαβε τὰ ἀντικρις	α ^ς λλ : 47:45
	<hr/> 33:85

τῷ κῦρ ἀμφιλοχίῳ ἀπὸ 1782: Σεπτεμβρίου 18: ἕως 1784:
νοεμβρίου 24: πρὸς 200: τὸν χρόνον

εἰς χρόνους δύο καὶ μῆνας δύο	α ^ς λλ : 433:40
ὀφείλονται (sic) τὰ ἀντικρι	α ^ς λλ : 316: 3
νὰ λαμβάνη.	α ^ς λλ : 117:37

Ἐκτὸς ἀπὸ διακόσια γρόσια, πὸν ἔπαιρνε ὁ Ἄμφ. μισθὸ τὸ χρόνο, ἔπαιρνε καὶ ἓνα «μπενηλήμι (κεντημένο) ροῦχον» τὸ Πάσχα ἀξίας 15 γροσίων καὶ ἦταν «ἀσύδοτος», δηλ. ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ κεφαλικοῦ φρόου, πὸν τὸν πλήρωανε ἡ Σχολὴ καὶ πὸν τὸ 1779/1780 ἦταν 11 γρόσια καὶ 12 παραδες.

Μ α θ ἦ μ α τ α, τὰ ὁποῖα δίδασκε κατὰ τὸ συμφωνητικό, ἦταν τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ γραμματικὰ. Οἱ παρακάτω ἐνθυμήσεις σὲ βιβλία καὶ χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τὰ καθορίζουν λεπτομερέστερα:

α) Στὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας τοῦ χειρογρ. κῶδ. 67, πὸν περιέχει τὴ Λογικὴ τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου:

*διδασκαλεύοντος τοῦ ἱεροσοφωτάτου κυρίου ἀμφιλοχίου
ἡρξάμεθα ἐν αἴψει (1785) δεκεμβρίου . . . ἐν κοζάνῃ
ΓΔΔ (Γεώργιος Δ. Λούϊας)*

β) Σ' ἓνα μὴ ἀριθμημένο χειρόγραφο, πὸν περιέχει τὸ «Περὶ ὕψους τοῦ Λογγίνου καὶ τῆ «Ῥητορικὴ τέχνη» καὶ τὸ «Περὶ εὐρέσεως» τοῦ Ἑρμογένους, στὸ τέλος τῆς «Ῥητορικῆς τέχνης», σ. 277:

*αἴψις (1787) ὀκτωμβρίου ια' Γεώργιος ὁ Λούϊς διετέ-
λεσε γράφας καὶ παραδοθεὶς παρὰ ἀμφ: τοῦ σοφωτάτου
διδ: κοζάνης.*

γ) Σὲ ἀντίτυπο τῆς «Ὁδοῦ Μαθηματικῆς» τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακί-
του, πὸν ἀνῆκε στὸν Μιχαὴλ Περδικάρη, στὸ πρῶτο παράφυλλο:

*1786 μαῖον 14 ἐσυμφώνησα μὲ τὸν διδάσκαλον κῦρ Ἀμφιλόχιον νὰ
ἀπεράσω τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ φλορία βενέτ.
Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει Σεπτεμβρίου 9 ὑπεσχέθην διὰ τὴν ἡθικὴν, α^ςλλ : . . .
1787 Ἰουνίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν διαλεκτικὴν, α^ςλλ : . . .
Τῷ αὐτῷ ἔτει ὀκτωμβρίου 3ῃ ὑπεσχέθην διὰ τὸ περὶ ψυχῆς, α^ςλλ : . . .
τῷ ἔτει . . . Ἰαννουαρίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν Ῥητορικὴν Ἑρμο-
γένους φλορία Βενέτ. 100 (;)
καὶ διὰ τὴν Θεολογίαν Διονυσίου Ἀρ(εοπαγίτου) φλορία 100
1786 Αὐγούστου 17 ἔδωκα κατὰ τὸ συμφωνητικὸν φλ. 40*

καὶ στὸ τελευταῖο παράφυλλο :

καὶ τόδε μιχαὴλ ἀναστασίου Ἰατροῦ Περδικάρη σὺν τοῖς ἄλλοις πεμφθὲν παρὰ τοῦ Κυρίλλου ἡγουμένου τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ Σινᾶ ἐν ἔτει αἰψὸδ (1784) ὀκτωμβρίου κε'.

Τὸν Γεώργιο Λουΐα θὰ τὸν συναντήσουμε καὶ παρακάτω δάσκαλο στὸ Βελβεντὸ τὸ 1796 καὶ 1797. Ἀπὸ τῆ σημείωση τοῦ Περδικάρη μαθαίνομε καθαρὰ ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε πράγματι καὶ ἰδιαίτερα στὰ σπῖτια τῶν πλουσιῶν, ὅπως φαίνεται πὼς ἦταν καὶ ὁ γιατρός Ἀναστάσιος Περδικάρης.

Ἄν ὁ Ἀμφιλόχιος ἔμεινε στὴν Κοζάνη δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὡς τὸ 1797. Ἐπὶ ἑπτὰ μόνο μῆνες τὸ 1795 «ἐξώσθη τῆς σχολῆς, ἐπειδὴ διχονοίας συμβάσης μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἔδιδε χρησμούς ἐρωτώμενος περὶ τῶν πρακτέων εἰς τὸ ἐν ἀντιπολιτευόμενον μέρος, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ ὑπερίσχυσε, τὸν ἐπανεκάλεσεν αὐθις καὶ ἐσοτῆθι ἕως τὸ 1797», λέγει ὁ Μεγδάνης.¹ Πρόκειται γιὰ τὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, τοῦ «ἀλήφρονος» Ρούση Κοντορούση καὶ τοῦ Γεωργίου Αὐλιώτη, ἡ ὁποία προξένησε μεγάλη ἀναστάτωση τὰ χρόνια ἐκεῖνα στὴν Κοζάνη. Ὁ Λιούφης γράφει,² ὅτι ὁ Αὐλιώτης, ἔπειτα ἀπὸ 14 χρόνια ἀναγκαστικῆ ἀπουσία, μὲ τὴ βοήθεια Τούρκου διοικητοῦ, πού πῆρε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦρθε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1795 στὴν Κοζάνη καὶ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως φυλάκισε τὸν Κοντορούση καὶ κυνήγησε τοὺς ὀπαδοὺς του. Ἐκεῖνος πάλι, πού στὸ μεταξύ κατόρθωσε νὰ δραπετεύσῃ, πῆρε στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1797 σκοτώνοντας τὸν Αὐλιώτη ξαναπῆρε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία. Ἄν λοιπὸν ἀληθεύει ἡ πληροφορία τοῦ Λιούφη, ὁ Μεγδάνης θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ λάθος λέγοντας ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος ἐπανεκλήθη ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μερίδα, δηλ. τοῦ Κοντορούση, γιατί, ὅπως ὁ ἴδιος ἄλλωστε λέγει, μόνο ἑπτὰ μῆνες ἔμεινε ἀργός. Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς ὁ Δεσπότης Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος στὴ διαμάχη αὐτὴ ἔδειξε συμπάθεια πρὸς τὸν Αὐλιώτη,³ κατάφερε ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐπαναφέρει τὸν Ἀμφιλόχιον στὴ Σχολή. Αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ποίημα τοῦ Περδικάρη, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ἀφιέρωση πρὸς τὸν Θεόφιλον ἑνὸς χαμένου σήμερα ποιητικοῦ ἔργου του. Εἶναι γραμμένο μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Περδικάρη σ' ἕνα στὰ δύο διπλωμένο φύλλο χάρτου, πού φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης.⁴

¹ Ἀγγελία, σ. 78.

² Ἱστορία τῆς Κοζάνης, σ. 69 ἔξ.

³ Λιούφης, ὁ.π., σ. 74 ἔξ.

⁴ Ὁ Μιχαὴλ Καλλινιδέρης δημοσίευσε στὸ βιβλίον του «Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης» (Θεσ/νίκη 1951) σ. 143 ἔξ., μόνο τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος παραλείποντας τοὺς στίχους 10 ἕως καὶ 36, καθὼς καὶ τοὺς τρεῖς στίχους τῆς τετάρτης σελίδας τοῦ διφύλλου.

Τῷ πανιερωτάτῳ, ἔλλογιμωτάτῳ τε
καὶ θεοπροβλήτῳ Ἐπισκόπῳ ἁγίῳ
Σερβίων κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ,
τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότη.

Τί Σοι προσάξω τῷ σεπιῷ μοι Δεσπότη,
χρέους τε τίσιν, εἶτα καὶ δεῖγμα τρόπου;
Καὶ γάρ τι πρὸς Σέ νῦν ὀφείλεται τέλος,
οἷς μικρὸν ἐξέλαμψε γνώσεως φάος:

5 Σὺ γὰρ συνέσχεες τὴν σχολὴν κλονουμένην,
Σὺ τοὺς μαθητὰς οὐ παρείδες ἐν ζόφῳ·
Διδάσκαλον Σὺ τὸν σοφώτατον φέρεις
(εἰ μὴ τὸ φίλτρον ἐξαπατᾷ τὴν δίκην),
σοφὸν Πλάτωνα καὶ νέον Δημοσθένη,

σελ. 2

10 ἐξ οὗ προσεβλάστησαν εὐθαλεῖς κλάδοι,
καρπῶν, λόγων βρείθοντες, ὡς μούσης τέκνα,
ἔφ' οἷς ἐκεῖνος εἰκότως φρονεῖ μέγα.

Οἷον γὰρ ἔργον αὐτὸς ἐξέδειξέ Σοι,
οὐδεὶς ἕως νῦν ἄλλος ἤνεγκε χρόνος
15 οὐδ' Ἐὐγενείου καὶ σοφοῦ Νικηφόρου,
ὧν φροῦδον ὄντως καὶ μάταιον τὸ κλέος,
ὁ στόμφος οὐδὲν ἦ κενὴ φιλαυτία,
οὐδὲν τέλος φέρουσα χρηστὸν τῷ γένει.

Ποῦ γὰρ μαθηταί; Ποῦ λόγων ἐπιδόσεις,
20 ὧν νῦν ἄμοιρον τὸ πρὶν ἔξοχον γένος;
Ἔωλα πάντα καὶ κενὸς μόνον κρότος·
ἤλθον, διήλθον καὶ παρήλθον τὴν ἄλωσιν
οἰκεῖον αὐτῶν ἐκδιώκοντες τέλος.

Ἄλλ' οὗτος ἔργον ἀκλεῆς ἔδειξέ σοι:
25 ἰδοὺ μαθηταὶ πρὸς λόγους ὠρημένοι,
ἄλλοι δὲ μούσης προσπελάζοντες θύραις,
οἱ δ' ἔνδον ἰδρῶσαντο τῶν ἀνακτόρων
προσμαρτυροῦντες τῷ Σοφῷ χρηστοὺς πόνοισιν.

σελ. 3

Σὺ τοίνυν ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, τὸ δ' αὖ τέλος
30 ὁ νῦν καθ' ἡμᾶς χριστολάτρου Σαωκράτης.
Ἄλλ' εἶδες, ὡς δεῖ, καὶ μαθητῶν σου λόγους,
καλοὺς τρυγητούς, εὖσομ' ἄνθη τῶν πόνων,
ἐξ ὧν ψυχῆς ἔξεστι τὴν ἔξιν κρίνειν,
ὅπως ἂν ἡσθῆς ὡς πατὴρ τοῖς σοῖς τέκνοις;
35 Πάρεργον ἔργον τοῦτ' ἴσως πᾶς τις κρίνας
οὐδεὶς ἕως νῦν καὶ λόγους ἤνεγκέ Σοι.

Ἐγὼ δ' ἐν ἀρχῇ, ξὺν Θεῷ, πονημάτων
 ἐμῶν, ἀπαρχὴν τοῦτο νῦν σοι προσφέρω,
 μούσης ἄθρομα καὶ φίλῳ μούσης πρόπον
 40 χρέους τε τίσιν, εἶτα καὶ δεῖγμα τρόπου.
 Ἄρ' οὖν τὸ δῶρον εὐμενῶς Σὺ προσδέχου
 ὡς χρηστός ὄντως καὶ πατὴρ ἀποβλέπων
 οὐ πρὸς τὸ δῶρον—καὶ γὰρ οὐ κατ' ἀξίαν—
 ἀλλ' ἐς τὸ θερμόν¹ τῆς ἐμῆς προθυμίας.

Τῆς ὑμετέρας θεοπροβλήτου ἔλλογιμωτάτης Πανιερότητος
 δοῦλος εὐτελής

Μιχαῆλος Ἀναστ(ασίου) ὁ Πρεδικ(άρης)

σελ. 4

α

ἦ ῥά κεν ἐκ Γαλίας ἦκει νῦν πατροκτόνοιο

β

Τί πρῶτον καταλέξω, ἐπεὶ πάρα μυρία εἰπεῖν

γ

Αὐτὰρ ἐπεὶ φιλόνεικοι, ὧς ῥά τε φέρεται σοί²

Οἱ 44 αὐτοὶ στίχοι τῆς ἀφιερώσεως εἶναι γραμμένοι σὲ βυζαντινὸ ἱαμβικὸ δωδεκασύλλαβο. Ὅτι ἀκολουθοῦσε τὸ κύριο ποίημα μαρτυροῦν ἴχνη δεσμάτους στὸ σωζόμενο δίφυλλο· οἱ τρεῖς στίχοι σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο, οἱ ὅποιοι ὑπάρχουν στὴ σ. 4 τοῦ διφύλλου, εἶναι πιθανότατα οἱ πρῶτοι στίχοι τριῶν μερῶν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ (πρβλ. τὰ α', β', γ' πάνω ἀπὸ τὸν καθένα τους). Χρονολογία δὲν ὑπάρχει σημειωμένη, μποροῦμε ὅμως εὐκολὰ νὰ μάθουμε τὸ χρόνο τῆς συνθέσεώς του μὲ τὴ βοήθεια τῆς βιογραφίας τοῦ Μιχαῆλ Περδικάρη, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ζαβίρας,³ καὶ ἀπὸ μιὰ πληροφορία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη. Παραθέτομε πρῶτα τὴ βιογραφία ὀλόκληρη συμπληρώνοντας τὸν Ζαβίρα σὲ μέρη ποὺ ἔχει χάσματα, ἢ γιὰ μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια:

1790 Μιχαῆλ Πρεδικάρης ὁ νεώτερος<, > υἱὸς Ἀναστασίου τοῦ Βερροιαίου τοῦ τὸ Μυθικὸν συγγραμματος⁴ ἐγεννήθη ἐν Κοζάνῃ <τῷ

¹ Τὸ κείμενο ἔχει ἄκρον, προτιμήσαμε ὅμως τὴ γραφὴ θερμόν, ποὺ ἔγραψε τὸ ἴδιο χέρι στὸ περιθώριο.

² Ἴσως πρέπει νὰ γραφῆ φέρεται εἰσι.

³ Νέα Ἑλλάς, σ. 453.

⁴ Γιὰ τὸν πατέρα Ἀναστάσιο Περδικάρη ὁ Ζαβίρας ἔχει χωριστὴ βιογραφία στὴ σ. 196.—Τὸ «Μυθικόν» τὸ βρισκομε μεταξὺ τῶν βιβλίων ποὺ σώζονται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Kecskemét (Βλ. H a j n ó c z y, ὁ.π., σ. 47: «Περδικάρη Ἀναστασίου, Μῦθοι, Βιέννη 1783». Τὸ ἴδιο στὴ ΜΕΕ καὶ στὸ Ἑγκ. Λεξικὸ Ἐλευθερουδάκη [λ. Περδικάρης Ἀναστάσιος] φέρει ἔτος ἐκδ. 1720

1766>· τῷ δὲ 1795 ἐκ Βιέννης ἀπῆλθεν εἰς <Πατάβιον 1796 καὶ εἰτα εἰς Βολωνίαν 1798, 1799 καὶ 1800>¹ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς λατρικῆς συνέγραψεν ἑλλάδι φωνῇ:

1. Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ κατὰ σύνταξιν λόγου

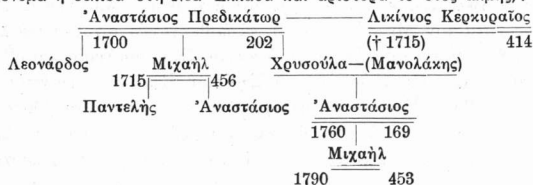
2. Διάλογον ἐπιγραφόμενον "Ὅσιος ἢ Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, θεώρημα ἀριστον· τὰ διαλόγου δὲ πρόσωπα Ἄμφιλόχιος <Παρασκευᾶς>, Χαρίσιος <Μεγδάνης> ἱερεὺς, Γεώργιος Κωνσταντίνου <Σακελλαρίου> καὶ Μουσότιος Γάλλος.

<3.> Ποίησιν δι' ἠρώων μέτρων Παλίνροσον φιλοσοφίαν ἢ Κατὰ Κελτῶν ἐπιγράψας, ἦν καὶ τῷ ἀγίῳ Σεργίῳ <Θεοφίλῳ τῷ Βεροισίῳ> καθιερώσατο· καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ ἀντίγραφος σφύζεται.

<4.> Ἐπιγράμματα διαφόρων ἐποθέσεων καὶ λαμβικά τινα πολύστιχα.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία πὸς τὸ μνημονευόμενον ἀπὸ τὸν Ζαβίρα ὑπ' ἀριθ. <3> ἔργο εἶναι τὸ χαμένο ποίημα² ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «καθιερώσιν» ἐνισχύει τὴ βεβαιότητα αὐτὴ καὶ τὸ μέτρο («δι' ἠρώων μέτρων») καὶ τὸ «Κατὰ Κελτῶν» (πρβλ. τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους: «ἐκ Γαλίας ἦκει νῦν πατροκτόνοιο»). Τὸ 1804 λοιπόν, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ Ζαβίρας, ἢ καλύτερα τὸ 1801, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν σχεδιαστῆ οἱ βιογραφίαι ὡς τὸ στοιχεῖο N, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς terminus ante quem. Ἄλλὰ καὶ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1804/1801 μποροῦμε νὰ χρονολογήσωμε τὴ σύνθεσίν του, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψην τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη στὸ ἀνέκδοτό του ἔργο «Ρήγας ἢ Κατὰ ψευδοφιλελλήνων», γραμμένο τὸ 1811.²

καὶ 1760!).— Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ Ζαβίρας, μπορεῖ νὰ σχηματισθῆ ὡς ἑξῆς. (Ἐπογραμμίζονται μὲ διπλὴ γραμμὴ ὅσοι ἔχουν ἰδιαιτέρη βιογραφία στὴ Νέα Ἑλλάδα· κάτω δεξιὰ ἀπὸ κάθε ὄνομα ἡ σελίδα στὴ Νέα Ἑλλάδα καὶ ἀριστερὰ τὸ ἔτος ἀκμῆς):

¹ Μετὰ τὸ εἰς ὑπάρχον ἀποσιωπητικὰ στὴν ἐκδοσὴ τοῦ Κρέμου. Οἱ τοποχρονολογίαι συμπληρώθηκαν ἀπὸ ἐνθυμήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη σὲ διάφορα βιβλία, ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Ἐς προστεθῆ καὶ ἡ ἑξῆς: 1793 Ἀπρίλιον 14 ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὅτι τὸ ἔτος 1798 ἦταν στὴ Βολωνία μαρτυρεῖ ἡ ἐπιστολή, τῆς ὁποίας ἀπόσπασμα δημοσιεύεται στὴ σελ. 436.

² Φυλάσσεται στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.— Στὴ Βασικὴ Βιβλιοθήκη,

Ἔχω εἴκοσι χρόνους,¹ πρὶν ἀκόμη σχεδὸν περάσω εἰς Ἰταλίαν νὰ σπουδάσω λατρικὴν, ἀφ' οὗ παρητήθημι ἀπὸ τῆν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀνάγνωσιν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ συγγράφω, ὡς ἔγραφον τότε, ἑλληνιστί».

Τὶς πληροφορίες γιὰ τὸν Περδικάρη δὲν ἀποκλείεται νὰ τὶς πῆρε ὁ Ζαβίρας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Περδικάρη, τὸν ὁποῖο θὰ συνάντησε στὴ Βιέννη, ἴσως ὅμως καὶ ἀπὸ τὸν Γεώργιο Σακελλαρίου, ἐπιστήθιο φίλο καὶ τῶν δύο. Πάντως τὸ ἔτος 1775, πού δίνει ὁ Ζαβίρας ὡς ἔτος ἀναχωρήσεως τοῦ Περδικάρη ἀπὸ τὴ Βιέννη, δὲ μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀληθεύη· φαίνεται πὼς εἶναι εἴτε τυπογραφικὸ λάθος εἴτε κακὴ ἀνάγνωση τοῦ Κρέμου εἴτε «ὀλισθημα γραφίδος» τοῦ Ζαβίρα ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1795. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ νομίζομε πὼς γράφθηκε τὸ ποίημα καὶ στάλθηκε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ στὸν Θεόφιλο, πού ἐνήργησε νὰ ἐπαναπροσληφθῇ ὁ Ἀμφιλόχιος στὴ Σχολὴ μετὰ τὴν ἐπτάμηνη ἀπομάκρυνσή του. Μιὰ τυχὸν εἰκασία, πὼς ὁ Περδικάρης στὴν ἀφίερωση ὑπονοεῖ ἄλλον δάσκαλο καὶ ὄχι τὸν Ἀμφιλόχιο, δὲν θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ, γιὰτὶ κανεὶς ἄλλος δὲν παρουσιάζεται στὴν Κοζάνη κατὰ τὰ χρόνια αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιο· οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἀρχικὴ πρόσληψή του τὸ 1782, γιὰτὶ ἐπίσκοπος τότε, ὅπως εἶδαμε, ἦταν ὁ Ἰγνάτιος.

Ὅπως εἶδαμε πῶ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κοζάνη τὸ 1797, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἔπαψε νὰ ἔρχεται ὁ τόκος τῶν χρημάτων, πού ἦταν κατατεθειμένα στὴν «Τσέκα» τῆς Βενετίας· ἡ κατάληψη τῆς πόλεως αὐτῆς ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, κοντὰ στὶς ἄλλες δυσάρεστες συνέπειες πού εἶχε στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ἐλληνικῆς παροικίας ἐκεῖ καὶ ἄλλων ἀκόμη παροικιῶν, προκάλεσε τὸ κλείσιμο ἀρκετῶν σχολείων στὴν σκλαβωμένη Ἑλλάδα, γιὰτὶ κατασχέθησαν τὰ τοκοφόρα χορήματα, μὲ τὰ ὁποῖα συντηροῦνταν τὰ σχολεῖα αὐτά. Τὸ σχολεῖο τῆς Κοζάνης, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ ἀφοῦ δίδαξε δύο χρόνια ὁ μαθητῆς του Γεώργιος Λουῖας «προσκληθεὶς ἐκ Βελβενδοῦ», ἔκλεισε γιὰ πολλὰ χρόνια.² Ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ τὸν Μεγδάνη πρέπει νὰ ἦρθε γιὰ λίγο χρόνο στὰ Σέρβια· ὥστόσο αὐτὸ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιὰ ἄλλη μαρτυρία καὶ οἱ παρακάτω καταχωρήσεις στὸν Κώδικα τοῦ Σχολείου Βελβεντοῦ φαίνεται νὰ τὸ καθιστοῦν ἀμφίβολο. Γιὰτὶ ὁ Ἀμφιλόχιος παρουσιάζεται νὰ βρῖσκειται ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια νὰ πῆγε στὰ Σέρβια κατὰ τοὺς προηγούμενους μῆνες, πῶ πιθανὸ ὅμως εἶναι νὰ σχολάσχησε

τ 11 «Οἱ Πρόδρομοι» Ἀθῆνα 1956, σ. 189 ἐξ., ὁ Λ. Βρανούσης δημοσίευσε ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στὰ ὁποῖα περιέχεται καὶ τὸ χωρίο πού παραθέτομε.—Ὁλόκληρη τὴν εἰσαγωγή, γραμμικὴν στὴν κοινὴ τῆς ἐποχῆς, ἀντιγράψαμε ἤδη τὸ ἔτος 1954.

¹ Αὐτὸ εἶναι βέβαια μὲ κάποια ὑπερβολὴ εἰπωμένο.

² Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 79.

ἐκεῖ μετὰ τὸ Βελβεντό. Ἀπὸ τὸν Κώδικα λοιπὸν αὐτόν, ποῦ φυλάσσεται στῆ Δημοτικῆ Βιβλιοθήκῃ Κοζάνης (ἀριθ. Κώδ. 166, σ. 221), ἔχομε τὰ ἐξῆς στοιχεῖα:

1788 Ἰουλ. 23

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1785 Ἰουλίου 23 ἐλογαριάσθη τὸ δεδουλευμένον διάφορον τῆς ἀνωτέρω ὁμολογίας τῆς σχολῆς, τῶν χρεωστομένων αὐτῇ ας^{λλ} 2500 πρὸς τὰ δέκα ἔνδεκα διὰ τρεῖς χρόνους ὀλοκλήρους ἕως σήμερον, τὰ ἐπληρώθη. ας^{λλ}: 750:

Ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθη ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ εἰς τρεῖς χρόνους ἕως σήμερον, καὶ ξεπεύτεται ας^{λλ}: 150:

Ἐμειναν ἐξ αὐτῶν τὰ ἔξωθεν φαινόμενα γρόσια ἑξακόσια, τὰ ὁποῖα ὡς ἠλλείποντος διδασκάλου τοῖς παρελθούσι τρισὶ χρόνοις ἀπέρασαν εἰς λογαριασμὸν τῆς ἐκκλησίας ὡς φαίνεται ὀπισθεν τοῦ παρόντος φύλλ: 208, καὶ εἰς ἔνδειξιν. ας^{λλ}: 600:

1789 Ἰουλ. 23

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὀπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου. . . ας^{λλ}: 200: καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ. ας^{λλ}: 50:

Γιὰ τὰ ἔτη 1790 μέχρι καὶ 1795 εἶναι γραμμένα τὰ ἴδια ἀκριβῶς, ὅπως καὶ γιὰ τὸ 1789, χωρὶς δηλ. νὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομα οὔτε τοῦ δασκάλου οὔτε τοῦ πνευματικοῦ. Γιὰ τὰ ἔτη 1796 καὶ 1797 τὰ ἴδια πάλι, μὲ τὴ διαφορά ὅτι προστίθεται τὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου Γεωργίου Λούια καὶ τοῦ πνευματικοῦ παπα Ἰωακείμ. Γιὰ τὸ 1798:

1798 Ἰουλίον 20

Διὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὀπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας, καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου ἀμφιλόχιον ας^{λλ}: 200: ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ παπα Ἰωακείμ ας^{λλ}: 50: 2500:¹

Ἀπὸ τὴν τελευταία σημείωση μαθαίνομε ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδαξε στὸ Βελβεντό ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797 ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1798. Ἄν ἦ-ταν καὶ τὰ ἐπόμενα ἔτη δὲν ἀναφέρεται, γιὰτὶ ὡς τὸ ἔτος αὐτὸ ἔγινε ἡ καταχώρηση στὸν κώδικα, ἴσως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως φανε-ρῶνει ὁ γραφικὸς χαρακτήρας καὶ ἡ ἴδια ποιότητα τῆς μελάνης. Τὸν Ὁ-

¹ Εἶναι τὸ γενικὸ ἄθροισμα τῶν μισθῶν δασκάλου καὶ πνευματικοῦ τῶν ἐτῶν 1789 - 1798.

κτώβριο τοῦ 1798 βρίσκομε τὸν Ἀμφιλόχιο περαστικό ἢ ἐπισκέπτη στὴν Κοζάνη, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ἰδιόχειρη σημείωσή του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ περιθώρια τῆς ἐπιστολῆς πού ἔστειλε στὶς 20 Ὀκτωβρίου 1798 ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀναστάσιος Περδικάρης στὸ γιό του Μιχαήλ, πού σπούδαζε, ὅπως εἶδαμε, ἰατρικὴ στὴ Βολωνία :

Ἐγὼ Ἀμφιλόχιος ἔτι ζῶν ἔτυχον εἰς Κοζάνην καὶ ἀσπαζόμενος εὐχομαι καὶ σὲ προσμένω διὰ τὰ σὲ ἀπολαύσω, καθὼς σὲ ἐξεμπροβόδια σῶον, σῶον καὶ ἀνελλιπεῖ τῶν καθαρῶν ναμάτων τῆς εὐσεβείας καὶ ὁδοξίας καὶ ἀμέτοχον τῶν νεωτέρων μολυσμάτων. Εἶεν Χριστὲ βασιλεὺς.

Ἡ στοργή, πού δείχνει ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ σημείωμα αὐτὸ πρὸς τὸν Περδικάρη, ἐξηγεῖται εὐκόλα. Ὑπῆρξε ὁ μόνος σχεδὸν ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς μαθητὰς του, πού ἀκολούθησε μὲ πείσμα καὶ συνέπεια τὶς ἰδέες τοῦ δασκάλου του, διατηρώντας τὸ μίσος πρὸς τὴ «νεωτέρα φιλοσοφία» καὶ τὶς ἀπὸ τὸ ἔξωτερικό—κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία—εἰσαγόμενες ἰδέες.²

¹ Στὴ μελέτῃ τοῦ φίλου Β α σ. Φ ό ρ η, Τὰ Σέρρας κλπ. [Νέα Ἔστια 57 (1955) ὑποσημ. 1] ἀπὸ παραδρομὴ γράφηκε τοῦ Κοζανίτη γιατροῦ Μιχαήλ Περδικάρη ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ... Ἀναστασίου Περδικάρη.

² Ὁ Π. Κ. Ἐνεπεκίδης (Ἐφημ. Ἀθηνῶν «Τὸ Βῆμα» τῆς 10.11.1953) θέλοντας νὰ προσδιορίσῃ τὰ ἐλατήρια πού ὄθησαν τὸν Περδικάρη νὰ προβῇ στὴ γραπτὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Ρήγα, ἐκτός ἀπὸ μιὰ ἐριστικὴ καὶ σκοπτικὴ διάθεσις καὶ ἐθελοδοουλεία, πού τοῦ ἀποδίδει, προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο, διατυπώνοντας τὴν ὑπόθεσις, ὅτι ὁ στενοπατριωτισμὸς (ὁ Περδικάρης καὶ ὁ προδότης Οἰκονόμου ἦταν συμπατριῶτες) καὶ ὁ χρηματισμὸς (ὁ Οἰκονόμου πλούσιος μεγαλέμπορος, ὁ Περδικάρης φτωχὸς παραγωγὸς στίχων) πρέπει νὰ ὑπῆρξαν τὰ κίνητρά του. Ἄν διάβαζε ὁμως τὴν εἰσαγωγὴ καὶ μόνον τοῦ λιβέλλου, ὅπως ὁ Περδικάρης, δὲν θὰ ἔπεφτε σ' αὐτὸ τὸ σφάλμα. Ὁ Περδικάρης ἐπιτίθεται ἐκεῖ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, ὅσο σχεδὸν καὶ κατὰ τοῦ Ρήγα. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη παραβλέψωμε τὴν ἀγνοία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, πού θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ μιὰ τόσο εὐκόλη κατάκρισις. Εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ «Ἐρμηλοῦ» καὶ τῆς «Προδοικῆσεως». Πῶς ἦταν δυνατὸ ἓνας ἀνθρώπος, πού δὲν δίστασε νὰ τὰ βάλῃ μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς τῆς ἐποχῆς γιὰ λόγους καθαρὰ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεολογικῶν, νὰ καταστῇ μίσθαρνο ὄργανο ἐνὸς προδότη; Ἡ ἀλήθεια διακρίνεται εὐκόλα ἔπειτα ἀπὸ τὰ λίγα πού εἶπαμε παραπάνω: ὁ Περδικάρης εἶναι βέβαια συντηρητικὸς, ἀλλὰ καὶ γνήσιος ἰδεολόγος, πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ τοῦ Μπαλάνου· βλέπει μὲ ἀνησυχία τὶς ἰδέες, τὶς ἀθεϊστικὰς προπάντων, τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πού διακηρύσσει ὁ Ρήγας, καὶ στὸ πρόσωπό του αὐτὲς χτυπᾷ. Ἐπειτα ἔχει γνωρίσει τὸν ἴδιο Ρήγα προσωπικὰ στὸ Βουκουρέστι καὶ πολλὰ ἀσθένῃ σημεῖα τοῦ χαρακτῆρα του δὲν μπορεῖ νὰ τὰ συγχωρήσῃ ἢ νὰ τὰ παραβλέψῃ, ὅπως ἀκριβῶς δὲν συγχώρησε μὲ τὸν Ἐρμηλο τοῦ τὴν ἠθικὴ σαπίλα μερικῶν ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ ἀρχόντων.— Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα χροιάζεται εὐρύτερη καὶ βαθύτερη ἔρευνα. Τὸ γεγονός εἶναι πῶς ὁ Περδικάρης οὔτε καιροσκοπὸς ὑπῆρξε οὔτε καὶ πουλήθηκε, γιὰ νὰ δικαιώσῃ φιλοσοφικὰ μιὰ προδοσία, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Ἐνεπεκίδης.

*
**

Γιὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχομε δυστυχῶς τίποτε νὰ προσθέσωμε στὶς πληροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης κανένα δὲν μπορεῖ μὲ βεβαιότητα νὰ ἀποδοθῆ στὸν Ἀμφιλόχιον ἕως νὰ σφύζεται κανένα στὴν Ὀλυμπιώτισσα. Ὁ Ζαβίρας λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος συνέγραψε : α) Λογικὴν πραγματείαν, ἣν καὶ παραδίδει πρὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς, β) Βιβλίον Κάτοπτρον φιλοσοφίας καὶ γ) Ὑποτύπων ῥητορικῶν ζητημάτων, ὅλα σὲ ἀπλὴ γλῶσσα. Ὁ Μεγδάνης πάλι λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος χρησιμοποιοῦσε τὸν μαθητὴ του Γεώργιο Παπαδόπουλον «ὡς ἀντιγραφεὶα εἰς τὰς περὶ Λογικῆς καὶ Ῥητορικῆς ἐπαγορεύσεις του, τὰς ὁποίας ἐπεχειρίσθη καὶ ἔπειτα διὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸ γῆρας του ἠμέλησε καὶ ἔμειναν ἀδιόρθωτοι οἱ κόποι του καὶ ἐπομένως ἄχρηστοι»¹.

Θὰ τελειώσωμε παραθέτοντες δυὸ μόνο χρησιμοῦς τοῦ Ἀμφιλοχίου οἱ ἀπαντήσεις ποὺ ἔδωσε στὶς σχετικὰς ἐρωτήσεις εἶναι χαρακτηριστικὰς γιὰ τὸν ταπεινὸν αὐτὸν πατριώτη γεροδάσκαλον καὶ μιλοῦν μόνες τους :

Ἐρώτησις : *Τί γενήσεται ἐν τῷ πλησιάζοντι αἰῶνι;*

Ἀπόκρισις : *Πτέρυγες ἀπέπεσον τοῦ Ἀντιχρίστου.*

Ὁ Καιρὸς κράζει : *Ἀνάστα, τί καθεύδεις;*

Ἐρώτησις : *Ὅποια κατάστασις γενήσεται ἐν τῇ Πατρίδι;*

Ἀπόκρισις : *Ἀρίστη διόρθωσις ἐπιφανεῖται*

λάμπει πανταχοῦ Λόγος Ἐλευθερίας.

¹ Ἀγγελία, σ. 79.